

Ordförandens spalt

Verksamheten inom Malax museiförening inför sommaren 2020 präglas av att undantagsförhållanden råder i Finland sedan 16.3.2020 på grund av den pågående **coronavirusepidemin**. Det har med stöd av beredskapslagen varit förbjudet att ordna offentliga sammankomster med fler än tio deltagare. Offentliga lokaler som statliga och kommunala museer stängdes och regeringen rekommenderade att till exempel föreningar agerar på samma sätt. Personer över 70 år uppmanas att undvika närtankter med andra personer för att minska risken att utsättas för smittan.

Regeringen har i maj beslutat att restriktionerna på grund av coronavirusepidemin stegvis och på ett kontrollerat sätt kan avvecklas från och med den 1 juni. Målsättningen är att bromsa epidemin på ett sätt som i så liten utsträckning som möjligt har negativa konsekvenser för människor, företag, samhället och tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna. Från den 1 juni kan offentliga sammankomster ordnas med högst 50 deltagare och offentliga lokaler som till exempel museer kan öppnas.

Museiföreningens styrelse har därför beslutat att föreningens museer – **Brinkens museum och Kvarkens båtmuseum** – kommer att hållas öppna i normal ordning sommaren 2020. Brinkens museum är öppet tisdag–lördag dagligen kl. 13–18 under tiden 30.6–8.8. Kvarkens båtmuseum är öppet tisdag–söndag dagligen kl. 13–18 under tiden 30.6–9.8. Vid vardera museet finns guide på plats under öppet-hållningstiderna.

Vid museerna iakttas de anvisningar som myndigheterna har gett för att undvika eventuell smittspridning. Handsprit kommer att finnas tillgängligt, sådana ytor som besökarna eventuellt vidrör kommer att desinficeras regelbundet och anvisningar om säkerhetsavstånd kommer att vara synligt uppsatta.

På grund av den rådande situationen har **föreningens vårmöte**, som skulle hållits inom mars månad flyttats och **kommer att hållas 23.6.2020 kl. 18 vid båtmuseet**. Föreningen

har varit tvungen att inhibera flera planerade evenemang som den guidade vandringen längs järnålderleden i maj, Båtens dag i juni och Hembygdsdagen i juli. Vi beklagar detta men planerar att uppmärksamma **Blommornas dag 9.8** vid Brinkens museum och de **Europeiska kulturmiljödagarna 13.9** vid Kvarkens båtmuseum.

Föreningens talkotträffar som hålls måndag kl. 18 vid Brinkens museum och torsdag kl. 18 vid båtmuseet påbörjas först från vecka 24 mot normalt från första veckan i maj. Vid talkotträffarna följs gällande anvisningar om god handhygien och säkerhetsavstånd, vilket inte bör vara så svårt med tanke på att båda museerna omfattar flera byggnader så att talkotjobbarna kan sprida på sig.

Malax museiförening grundades 5.1.1971, vilket innebär att föreningen år **2021** kommer att fira sitt **50-års jubileum**. Vi återkommer till hur jubileet kommer att firas och uppmärksammas.

Finländarna kommer att semestra och turista i eget land sommaren 2020. I Finland finns närmare 1000 lokala museer att besöka.

Från museiföreningen hälsar vi alla föreningens medlemmar, kommuninvånare, besökare från grannkommunerna och närregionen, turister, gäster och andra **välkomna att besöka våra museer, trädgården vid Brinkens museum, järnålderleden m.m.**

Solveig Söderback
ordförande

Vår mångåriga trädgårdsmästare **Maggan Lindholm** (t.v.) får i år förstärkning av **Heidi Hjerpe** i skötseln av museiträdgården vid Brinkens museum. Heidi bor i Smedsby och ska i trädgården avlägga sitt yrkesprov i sommar i skoleningen till trädgårdsmästare vid Yrkesakademien i Vasa.

Värdefulla donationer!

Den tvåspråkiga Allmogebåtföreningen Knopen-Perinneveneyhdistys Knopen rf i Vasa upphörde officiellt med sin verksamhet den 24 juli 2019 och beslöt då att donera båten *Svalustjärten* och tillgångarna till Kvarkens båtmuseum. Båten byggdes 2005, som en kopia av en båt i vårt båtmuseum. Båtbygget dokumenterades i en publikation i samarbete mellan Knopen och båtmuseet. Tillgångarna om 1391,11 euro har under våren överförts till museiföreningens konto.

Den 22 maj hämtades båten med komplett utrustning från Vasklot till ett båthus i Äminne. En båtärare ingick även i donationen. Båten har deltagit några gånger i Postrodden över Kvarken och donatorens önskemål är att båten även framöver används. Ett stort tack till Knopen för donationen och fint samarbete under 20 år!

En glad donator, Ulf Pensar (t.h) från Knopen, tar farväl av *Svalustjärten*-båten. Kent Herrgård skötte transporten till Äminne. Foto Göran Strömfors.

Vias byaservis

Ovan en del av Vias byaservis som donerades i fjol sommar genom **Anna-Lisa Silfver** och **Mariann Nylund**. Servisen består av 100 skedar, 100 djupa tallrikar, 20 tillbringare, 8 spillkummar, 31 förläggare, 6 sockerskålar + gräddkannor, 7 brödkorgar. – Bon appétit även framöver, och stort tack!

En dator donerar KulturÖsterbotten till Kvarkens båtmuseum. Med den kan båtmuseets besökare uppleva de digitala versionerna "Skären" (se s. 6) och "Vandring genom medeltidens Österbotten", resultat av två projekt i KulturÖsterbottens regi. Tack!

För 100 år sedan

Wikimedia Commons

Maria Åkerblom som tjugusexåring 1924. Hon var redan omtalad och omstridd när hon 1920 började uppträda alltmåra utmanande inför både allmänhet och myndigheter.

MALAXBORNA FICK VID NYÅRET 1920 blicka fram mot händelserika tider, och årets första Nyhet gällde **Maria Åkerblom**, redan ryktbar för sina sömnpredikningar och extravaganta vanor, nu boende i Gamlakarleby. Hon hade när hon ansåg att en 14-årig dräng slarvat med sina hästkötaruppgifter låtit pryglä honom så eftertryckligt, att saken ledde till tumultartade lokala protester, sensationsnotiser i alla tidningar och en rad rättsprocesser. Incidenten kan ses som inledningen till de Åkerblomska klammerier med rättvisan, vilka efterhand skulle leda till mycket allvarliga både brott och straff. Sekteristisk frireligiositet låg f.ö. i tiden, och i Malax Åminne tog just nu sin början vad som småningom skulle kallas "Bagar-Viljamas läro", med **William Malmberg** och utifrån kommande **Hulda Sunell** som inspiratörer. Några mera uppseendeväckande excesser förekom väl där inte, men en av de ivrigaste tidiga anhängarna, "**Bagar-Ida**" **Malmberg** lär ha uttryckt beundran just för Maria Åkerbloms exemplariska uppstudsighet inför både kyrkliga och världsliga myndigheter.

Oroligt var det alltså när det gällde militära och politiska angelägenheter. Längs östgränsen var läget spänt på många håll. Finland höll fortfarande, eller gjorde framstötter mot, områden i Karelen och Petsamo. Krigandet var ofta lågintensivt, men på vårvintern anföll sovjetstyrkor mera beslutsamt, och i juni inledades fredsförhandlingar. Inbördeskriget kastade ännu skuggor, som när en i mångas tycke alltför generös amnesti för röda krigare beviljades i början av året. Justitieministern avgick och bland otalet harmsna protestyttringar finner vi i Vasabladet 12.2 en lång insändare av nejdens kvinnor, undertecknad av bl.a. läkarfrun **Hanna Granfelt** och lärarinnan **Ellen Backman** från Malax. **Arvid Orre** avled i sviterna efter strapat-

ser i kriget, och därmed skedde igen efter ett par års tid i Malax kyrka 7.3. 1920 begravning av en frihetskrigare, med skyddskårsuppvaktning, fanborg, hornmusik, körsång och minnestal.

Tillhörighetsproblematik kulminerar i Ålandsfrågan

Tidens skeenden gav ovanligt mycket utrymme för strävanden och avgöranden gällande vad man allmännast kunde kalla "tillhörighet", utgående från känslor baserade på språk, etnicitet, historisk och geografisk bakgrund, ideologi. Många samhällen vid östgränsen ville byta från rysk tillhörighet till finländsk, Salmijärvi i Petsamo tänkte sig t.o.m. ett tag anslutning till Norge. Finlandssvenskarna var alltså otåliga med vad de kallade sin "nationalitetsfråga", och efter regeringen **Erichs** tillträde i mars hyste de igen lite mera hopp beträffande tillmötesgående av kraven på egna län med svenska som huvudspråk och särskilda svenska institutioner. Inom ramen för deras gemensamma strävanden förekom ändå de dittills starkaste tendenserna till ideologisk splittring inom Svenska folkpartiet. Den "svenska vänstern" blev nu en klart profilerad fraktion där man bl.a. – och inte minst i Österbotten – ville gardera sig mot att partiarbetet skulle styras av ekonomiska intressen hos överklassen i Helsingfors. Till på köpet markerade österbottningarna sin politiska egenart genom att vid ett möte 4.4. i Vörrå bilda en särskild centerorienterad "lantmannaaorganisation inom Svenska folkpartiet".

Vbl-rubriken i juni 1920 påminner om den allra mest tillspetsade "tillhörighetsfrågan". Ålands strävanden till återförening med Sverige hade länge varit kända, men pockade nu på avgöranden. Ålandsrepresentanter hade uppvaktat kung och ministrar i Sverige, och mött förståelse för återföreningsidén, medan regeringen i Finland stiftat en lag enligt vilken Åland skulle förbli finländskt men beviljas betydande autonomi. Statsministern utlyste i juni ett möte i Mariehamn för att tala ålänningarna tillrätta, men mötesdeltagarna vände honom ryggen och tågade ut sedan de låtit förstå att en överföring av öriket från Finland till Sverige var deras enda godtagbara alternativ. Dagen efter häktades två av "Ålandsrörelsens" huvudfigurer **Julius Sundblom** och **Carl Björkman** och fördes till det ökända Kakola-fängelset i Åbo, misstänkta för högförräderi.

"Ålandsrörelsens" häktade och förräderismissstänkta huvudfigurer **Julius Sundblom** (t.v.) och **Carl Björkman**.

Påskofog och förbudslagssuccé

De kommunala styresmännen i Malax hade ännu 1919 uppburit extraskatter för att arvoda deltagarna i inbördeskriget, och alltså fick man befatta sig med militära angelägenheter. Bidrag söktes av kvinnor vars män och familjeförsörjare avtjänade värnplikt, och i maj upprättades en lång förteckning över hästägare med skyldighet att vid mobilisering avstå hästar för militärt bruk. Man krävde noggranna uppgifter om hästarnas ålder och kondition, sålunda framgår t.ex. av listan att **Matts Isaksson Røj** å Udd ägde 2 hästar över tre år och en yngre född 1918; en häst var "gammal, den andre halt". **Prosten Fontell** (se bilden t.h.) hade 2 hästar över tre år, varav "en gammal". Många reglementen för nya befattningar och institutioner fastställdes, t.ex. för den kommunala barnmorskan som också skulle tjäna som vaccinatris och fostra föräldrar genom anvisningar om barnskötsel samt "motverka till äventyrs ännu rådande skadliga seder och bruk". Utvidgande av folkskolväsendet hörde alltså till det mest kostnadskrävande och ofrånkomliga, även om Vasabladets lokalkorrespondent i en rapport 8.4 betvivlar folkskolors och ungdomsföreningars betydelse när det gäller att motverka olater i form av t.ex. sådant påskofog som igen nyligen utövats – bl.a. hade en över 1500 kg:s ny kvarnsten flyttats 200 meter från ägarens gård, och "tjurar, bässar, tuppar och hönor" hade igen omplacerats från det ena fähuset till det andra.

Men ett övertygande belägg för möjligheterna att genom myndighetsåtgärder motarbeta okultur och främja dygdigt leverne gav ändå kommunens utlåtande till socialministeriet om förbudslagens välgörande effekter, som sammanfattningsvis bestod i att 1) samhället blivit mycket nyktrare än före världskrigets utbrott, 2) att det sedliga tillståndet förbättrats betydligt jämfört med om rusdrycker varit obehindrat tillgängliga, och 3) att den mindre bemedlade befolkningen "genom förbudslagens antagande i ekonomiskt afseende förkofrat sig betydligt".

Lantmätariingenjör Arturi Lönnbohm och hans familj lämnade Malax i juni 1920 och hyllades hjärtligt och högtidligt vid en avskedsfest söndagen 6.6. Lönnbohm hade under närmare 30 år förrättat jordskiften och varit en viktig pådrivare och medverkande inom kultur-, förenings- och näringsliv.

Den fruktade "spanska sjukan" anföll i en ny våg i början av 1920. Ifall ni vill gardera er mot någon annan besvärlig influensa kunde ni ha nytta av rekommendationerna i Vasabladet 7.2: undvik trängsel och närkontakter, låt bli att skaka hand, minns att inte öppet och oskyddat hosta och nysa, tvätta händerna, ...

VBL 18.5.1920

Malaks Sparbank höll tidigare bara tre timmar lördagsöppet men hade nu ökat timantalet hundra procentigt genom att börja ta emot även på onsdagar. I dag ser vi mera sällan lokala banker utöka öppethållningen med några procenter överhuvudtaget.

Leif Finnäs

Christo och motorhallen

Kommer ni ihåg konstnären **Christo** och **Jeanne-Claude** som 2015 draperade hela riksdagshuset i Berlin i vitt tyg? Talkojobbarna vid båtmuseet har upprepat idén inne i motorhallen i Åminne. Den 14 maj täckte vi in alla båtar och motorer inför den sandblästring och målning av taket som **K-G Rewahl** nu utfört på entreprenad. Den 11 juni på vår första talkoträff avslutades installationen då presenningarna, som fångat inkommen sand, togs bort. – Nämn Christo och Berlin, men glöm inte vårt draperade konstverk, som tyvärr inte kunde ses då museet var stängt under målningsarbetet.

Bilderna intill (t.h) visar den täckta motorhallen, Rewahl som målar en sandblästrad takyta och längst ner motorhallens tak nymålrat, i förgrunden Henrik Åminneborgs vackra klinkbyggda skötbåt från 1917, donerad 1971.

De flesta Malaxbor har väl sett konstnär **Jon Gredmarks** fina muralmålning på biblioteksväggen i Yttermalax. Om allt går som planerat ska han i sommar göra en passande målning på fiskklädningsbehållaren vid båtmuseet.

Karta: Lantmäteriverket / Kartplatsen

Besöksmål i Kalaschabränno

Museiföreningen har den 4 juni skyltat från Strandvägens Söderfjärden-korsning 3,5 km fram till fornlämningsområdet i Kalaschabränno där arkeologiska utgrävningar gjordes åren 1987–1989 under ledning av Umeå universitets arkeologiska institution och Museiverket. Österbottenska fornforskningssällskapet och Svenska Österbottens landskapsförbund tog initiativ till forskningsprojektet, som är dokumenterat i boken *Järnåldersbygd i Österbotten* (1991).

På ett koncentrerat område finns tre gravrösen från järnåldern och sex skyltade offerstenar (skålgropsstenar). En boplatz med husdjurshållning, gödslade åkrar, odling av korn, havre och råg har dokumenterats. En forntida åker med synliga årderspår skrapades fram. Bebyggelsen började under folkvandringstiden, nådde sin höjdpunkt under merovingertiden och övergavs på 700-talet. Tre hus har stått på platsen. Björknäver, daterat till 640 e.Kr., ett likarmat spänne, en rombisk pilspets m.fl. föremål har hittats på platsen. Se infotavlan på platsen för närmare uppgifter – eller läs boken om utgrävningen!

Från parkeringsplatsen leder en bred stig 600 m till området, som ägs av Malax församling. En bra vändplats (och bättre P-plats) finns ca 150–200 m längre fram längs bilvägen. **Välkommen till Malax förhistoria i Kalaschabränno!** - Göran Strömfors

(3) **Första inbyggarna i Malax**, skola ha bosatt sig i Övermalax på Barbus eller Båtsmans, i Yttermalax på Orre eller Tommosas. Han som bodde i Yttermalax, skall ha hetat Ollus och var alldeles säkert kommen från Sverige. Han som bodde vid Tommosas hade sett skördstvetar (huggspåner) komma flytande och börjat gå uppåt ån. Den andra hade råkat gå nedåt, och de hade träffat varandra på halva vägen vid Stolpasforsen. Så hade de börjat strida. Den ena hade tagit yxan av den andra och kastat den i forsen, och därav kallas den ännu Yxforsen. (MA, Yttermalax, 280).

– Det finns ett tiotal variationer på denna sägen.

771. **Process om Söderfjärden**. Malaxborna skulle ha velat ha en del av Söderfjärden. Så vart det process om saken. En i Sundom var från Sverige och var liksom litet bättre att tala och svarade för alla andra solybor. Så sade domarn åt honom, att han skulle gå ut och försöka höra vad malaxborna talade. Och han hörde då, hur de menade sinsemellan, att de skulle förlikas sålunda, att sundomborna skulle ge tillbaka fiskevattnet åt malaxborna, så skulle de få hålla Söderfjärden. Han gick in och sade åt domarn vad han hade hört, och domaren föreslog det till förlikning, och därmed voro alla nöjda. (SÅ, Västersolv, 280).

(3) **Brändbacka har sitt namn därav**, att skogselden förbränt hela denna trakt. Bland dem, som kommo dit för att delta i släckningsarbetet, var prosten Wegelius. Nära intill elden gick en kvinna lugnt och räfsade torrhö. Prosten frågade förtrytsamt av henne, huru hon kunde gå och räfsa hö och inte deltog i släckningsarbetet. Då hon ingenting svarade och inte heller brydde sig om att hjälpa till med släckningen av skogselden, sade han åt henne: ”Jaså, elden sitter inte ännu i er knut.” (MA 212).

1034. **Släkten Mattlar**. (1) Under stora ofreden var min (Erik Mattlars) farfarsfarfar Erik bonde här på Mattlar. År 1714 tog han sig över till Sverige och gifte sig där med en flicka från Fogde hemman i Malax. I Sverige vistades han många år. Här i hemlandet visste man inte, om han levde eller var död. Till slut kom han hem och skulle då ha varit rätta arvingen till 1/3 av Mattlar, men då han kom hit, kände inte hans egna igen honom. Hans styvbröder hade tagit hemmanet i besittning, och därför reste han till Sundom i Solv och fick ett krononybysge Jåfs. Eriks son hette Markus, och han fick nybygget till hemman. Den tiden levde de mest av fiske och sälfångst. Markus var dessutom båtbyggare och skeppare och förde späck och tran till Stockholm.

Markus son, min farfar, hette också Markus. Han hade god sänggröst och började gå här i Malax och sjunga. Då gamla klockaren blev utsliten, blev Markus Markusson år 1794 klockare här i Malax och bodde på den s.k. Klockarbacken. Hans son skaffade sig Mattlar hemman, som hans förfäder ägt, och då flyttade fadern till honom och dog 1852. (MA, Yttermalax, 280).

– Det finns två versioner av denna sägen

1035. **Släkten Paxal**. Under stora ofreden hade en ogift bonde från Övermalax, Anders Paxal, flytt över till Sverige. När han efter krigets slut kom tillbaka till sin fädernebygd, hade han med sig en främmande karl, som hette Daniel. Denne var av det ”blåfolk”, som svenskarna under förra krigstider roffat till sig. De reste Norrbotten omkring, och Daniel tog sig hustru i Limingo. Denna flicka hette Klara. När de kommo hem till Paxal, stod brasan, som Anders uppgjort före flykten, ännu obrunnen i spisel. Daniel köpte halva hemmanet, 3/8 dels mantal, av Anders och vart bonde där.

Denna Daniel, farfars far till nämndeman Karl Paxal, som nu (1870-talet) bebor hemmanet, uppnådde en ålder av hundra tio år. Nästan alla hans efterkommande ha blivit gamla och levat till åttio å nittio år. Anders efterkommande besitta ännu hans hemman, som också utgör 3/8 mantal. Också många av dessa ha levat till hög ålder. Bland andra var det en nämndeman på 1700-talet som ännu vid åttio års ålder satt i rätten. (MA, 275).

Sägner från Malax på denna sida ingår i Svenska litteratursällskapets bok *FINLANDSSVENSK FOLKDIKTNING – II Sägner* (1928). Hela boken är skannad och hittas på Nationalbibliotekets i Helsingfors Internetsida. **Martha Bonn** har skrivit av sägnerna från Malax i januari i år, nästan 100 sägner! De finns på vår hemsida <http://museum.malax.fi/> under rubriken **Forntiden i Malax**. På den här sidan presenteras 12 av dem. – Bilden visar Kyrkogården på Storskär om vilken finns flera sägenversioner. Foto: Siri Hagback 1996. Läs mer om Storskär på hemsidan under rubriken **Forntiden i Malax**.

(4) **Kyrkogården på Storskär**. Mitt på skäret finns en gammal begravningsplats, som givit ön dess forna namn. När biskop Arvid Kurck – så förtäljer sägnen – på sin flykt undan danskarna med sina följeslagare inskeppat sig i Närpes för att segla över till Sverige och kommit till närheten av Storskär, hände det, att två av biskopens döttrar avled. Biskopen lät då sitt skepp löpa in i sundet mellan Lillskär och Storskär, jordade sina kära på den högsta punkten av ön och lät över dem uppkasta ett stort stenkummel samt uppbygga den stenmur, som ännu omger den helgade platsen. Under de fyra smärre stenkumlen ligga, säger man, dödfödda barn begravnar, vilka fiskarhustrur framfött under vistelsen på skäret. Även många drunknad sjöman, som vågorna uppkastat på stranden, vilar här på havets begravningsplats. Detta fornminne vårdas med prisvärd omsorg av fiskarna, som varje sommar besöka Storskär. (MA, Öb. Sv. Komm., 89)

– Det finns sju variationer på denna sägen.

1575. **Tattarvägen**. Genom övre delen av Pörtom leder en ny, rak strandväg, omkring halvannan mil från havskusten. Den byggdes i slutet av 1700-talet. Förut gick där en vinterstrandväg. Vägen från Övermalax till denna väg är allmänt känd under namnet Tattarvägen, därför att en zigenare först skall ha färdats längs den. Gångstigar leda från byn till Laihela och Pörtom. (MA, Suomi II, 6).

1576. **Malaxbornas väg till Gamla Vasa**. Tidigare hade malaxborna båtbotar vid Söderfjärden. Mellan byarna i Malax och Söderfjärden fanns en gammal körväg uppröjd. Denna begagnades sedan som vinterväg. Ifrån Söderfjärden reste malaxborna med båt till Gamla Vasa. (MA, 212).

1577. **Landsväg av kreaturstig**. Landsvägen emellan Solv och Malax har allra först varit en kreaturstig, som undvikit myrar. När det sedan blev landsväg, följdes den gamla krokiga fästigen. (MA, 212).

1678. **Kyrkhamnen**. Söder om Yttermalax ligger Majorsträsket. Förut har man rott över detta träsk. De som bodde på södra sidan om träsket, brukade ro över det på söndagarna och hade sina båtar på dess norra sida, medan de voro i kyrkan. Stället, där man landade, kallas ännu kyrkhamnen. (MA, 212).

1679. **Rönnskär** skall ha fått sin fyr och lots genom den rika handelsmannen Fahlander från Vasa. Själv säges han före 1808 års krig ha upptäckt den härifrån ledande trånga farleden. (MA, Suomi II, 6).

1775. **Fartygsköl m. m. i äng och mosse**. På Fiskskärs starräng vid Malax kyrka, ungefär sju verst från stranden, skall man ha funnit en fartygsköl. Även i Helenemossen har man funnit båtresten. (MA, Suomi II, 6).

Getingramsas

När jag nyligen sorterade gamla papper, råskade jag på några rader som jag skrivit ner den 28 juni 1980. Jag hade troligen försökt fråga ut min pappa Leander om skrock och dylikt och då kom han ihåg följande getingramsas, som i hans barndom använts för att inte bli stucken av getingar.

*Äiting gåiting etter spö
av fan är du född
och fan är du lik
stick i stock
men ej i knopp
stick i sten
men ej i ben
sticker du mig
så förbannar jag dig
Amen*

Det enda jag vet om getingramsas är det som Leander berättade då. Jag har inte hört den vare sig förr eller senare, och hade alldeles glömt bort den när jag hittade den bland foton och gamla anteckningar. Leander var inte så mycket för skrock, tror jag, men jag minns sista sommaren han levde. Då bodde jag under semestern i "gambälstugu" med barnen, och en kväll tittade han in och det blev prat om gamla tider (han var mycket sjuk då). Jag frågade väl lite om det ena och det andra, och han berättade bland annat att hans mormor hade hört "när trollen bullrade i skogen". Leander tyckte mycket om sin mormor, och när hon dog på juldagen 1921, var han hos henne i "gambälstugu", och det lät som om en fågel kvittrade.

Martha Bonn

Leanders liv skildras i boken *Till sjöss! Leander Bonn – sjöman, bonde, smed* (2016).

Kvarkens
båtmuseums
månadsbild
för april 2020:
"Tank och dunk"

"Knarrin hugges bort." Sjukdom innebär en krissituation, och botaren som symboliskt överför smärtorna i handleden till tröskelnas trä utför en krisrit. Malax, Österbotten. – Bilden och texten har tidigare publicerats i Nordiska museets årsbok Fataburen 1976. – SLS arkiv 253a_28. Foto: Valter W. Forsblom 1915.

Månadsbilder <http://museum.malax.fi/>

Kolla våra månadsbilder på hemsidan! Då finner du intressant info om olika föremål. Bilderna har utkommit varje månad sedan mars 2012, både Brinkens museums och Kvarkens båtmuseums bilder. Vem som gjort vad (text, foton) framgår på varje bild. – **Mejlet nedan kom spontant efter att aprilbilden för Brinkens museum publicerats. Det var inte ämnat för publicering, men visas här med lov av Martha Bonn.**

Hej!

Tack för påminnelse om nya månadsbilder. Det är lätt att glömma bort det, när man inte sitter vid datorn för jämnar.

Det var så roligt att läsa om kaffekvarnen Peugeot. Det visste jag inte att vi hade en sådan hemma och i användning på 1940- och 50-talet. Bland mina tidiga barndomsminnen är hur Leander varje morgon sitter och mal kaffeböner i den runda kvarnen. Vi bodde fortfarande kvar i gambälstugu, och vedspisen värmdes och Leander bevadade runt, runt. Jag var sex år när vi flyttade till nystugu.

Kaffekvarnen är en av de få prylar jag tagit med mig från Malax. Yngsta barnbarnet Justus som nu är fem år, var för några år sedan så otroligt fascinerad av handkvarnar. Han malde och malde bland annat hasselnötter på kaffekvarnen och han fick den sedan i present tillsammans med en förpackning kaffeböner. Hela kaffeböner har blivit på modet igen så de finns i matbutiken. Kaffet blev riktigt gott. Nu tror jag hans intresse har svalnat för att bjuda oss på kaffe kokt på nymalda böner.

Det var också intressant att kaffekvarnen är av märket Peugeot. P-O som är road av matlagning har alltid haft ett gott öga till pepparkvarnar av

märket Peugeot. Men de är dyra, ända tills det blev populärt med loppis. Nu har vi en ansenlig samling peppar- och saltkvarnar av märket Peugeot, ofta inköpta mycket billigt.

De flesta känner till bilmärket Peugeot, men att Peugeot tillverkar småkvarnar är mindre känt. Ibland när P-O har köpt en Peugeotkvarn på loppis/second hand och påpekat att det är en Peugeot har han ofta fått svaret att det är ju ett bilmärke. Sedan har de vänt på kvarnen och konstaterat: men det står ju Peugeot!

Hoppas allt är bra med dig! Det är väl lite svårt att planera för kommande säsong nu också, men det är väl bara att vänta och se och vara förberedd, om det går.

Ha det bra!
Martha

Skärgårdsliv för hundra år sedan – i nytt digitalt museum!

I mitten av maj öppnades ett helt nytt museum i Österbotten. Museet har österbottniskt skärgårdsliv och österbottniska skärgårdstraditioner som tema. Det här museet är öppet dygnet runt, året om – och eftersom det har fokus på skärgården så har det fått namnet **Skären – ett museum på nätet**.

Det som skiljer Skären från andra museer är att det bara existerar på internet. Museet är alltså helt digitalt. I Skären får du bekanta dig med den **fiktiva familjen Sjöberg** som lever i den österbottniska skärgården i början av 1900-talet. Genom att följa med familjens vardagsliv får besökaren lära sig mer om bl.a. fiske, säljakt, båtbygge och barnens liv. Museet består av fem teman som lyfter fram livet i skärgården genom föremål, berättelser, bilder och filmer.

Skären är ett samarbete mellan den regionala kulturenheten **KulturÖsterbottens projekt Museilotsen** och tre museiföreningar: **Malax museiförening, Replot skärgårds hembygdsförening samt Bosund båt-, fiske- och jaktmuseum**. För produktion och tekniska lösningar står ReThink New Media Solutions. Finansiering har projektet fått via Leader-programmet för landsbygdsutveckling samt med medel från privata fonder och stiftelser.

Malax museiförening har inte bara bidragit med föremålsbilder, arkivmaterial och sakkunskap till museet. Såväl Brinkens museum som fiskarbastun vid Kvarkens båtmuseum förekommer i de 360°-miljöer som bygger upp museet.

I Skären rör du dig alltså genom olika rum eller scener, uppbyggda som 360 graders bilder. I varje rum finns föremål att klicka på och läsa mer om. Det finns också korta filmsnuttar som visar hur olika föremål har använts. I anslutning till varje tema finns dessutom en materialbank med arkivmaterial – fotografier, filmer och ljudinspelningar – för den som vill fördjupa sig ytterligare i temat.

Skären är tillgängligt på tre språk: svenska, finska och engelska. Det riktar sig till en bred målgrupp, men fokus ligger på barn och ungdomar i åldern 12–13 år. Till webbsidan hör också ett handledningsmaterial för skolor, utarbetat av Centret för livslångt lärande, CLL. Tanken är att handledningen ska kunna användas som förberedelse för ett besök vid ett fysiskt museum. Avsikten är alltså inte att Skären ska ersätta utan snarare inspirera för ett besök i ett skärgårdsmuseum. Samtidigt ska museet också kunna erbjuda spännande information för den som av en eller annan orsak inte har möjlighet att besöka platserna, ett intressant alternativ nu i coronatider!

Du hittar Skären på <https://skarenmuseum.fi/>

Eva-Marie Backnäs,
KulturÖsterbotten

Projekt Museilotsen / Pressbild

Familjen Sjöberg fotograferad vid Granösunds fiskeläge. Fr.v. mor, far, son, dotter (Lizette Damsten) och farfar.

Göran Strömfors

Inspejning vid Kvarkens båtmuseum. Strömmingen "jätas" av Britta Hägen.

Göran Strömfors

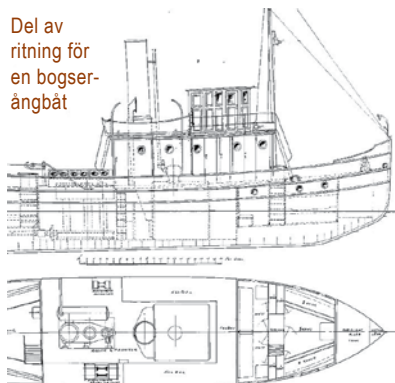
Inspejning vid Brinkens museum: ambulatorisk skola hålls i hemmiljö. Eleven **Lizette Damsten** läser medan lärarinnan **Nina Sten** håller pli på pojkarna som stör läsningen.

EN UTSTÄLLNING OM ÅMINNE SÅG har gjorts vintern 2020 med bilder från museiföreningens arkiv och korta textfragment från olika källor. På åtta tavlor sammanfattas sågens ca 100-åriga historia (1897–). Tavlor är fastsatta på de tillvaratagna sidbräderna till sågens spånkärra. Utställningen kommer att visas permanent i Kvarns båtmuseum. Den är framställd av **Göran Strömfors** i samarbete med **Bror Antus** och **Håkan Genberg**. Ovan utställningens första tavla.

Österbottens museum

Fartygsritningar

Också i år utställs fartygsritningar i båtmuseet. För några år sedan donerade Wärtsilä 321 sköra ritningar, som nu bevaras i vårt fina arkiv vid Brinkens museum. Ritningarna har gjorts vid Metvikens Mekaniska verkstad i Vasa, de flesta ritningar är över 100 år gamla. Vi har årligen låtit kopiera tiotals ritningar som lamineras och därefter kan utställas. Senaste vinter kopierades 39 "nya" ritningar. De flesta av dem visas i båtmuseet i sommar.

Andra sommarutställningar vid båtmuseet

Liksom de senaste åren visas även i år *Båtmuseets månadsbilder* uppför- storade till A3-storlek på stora målade skivor, nu även med det senaste årets nya bilder, som **Bror Antus** sammanställt och **Göran Strömfors** utformat. Också Brors tavlor, som presenterar *båtbyggare i Malax* ställs ut.

Ännu i sommar visas på en terrass utställningen *Läns- och dräneringspumpar* (bild nedan), också den sammanställd av Antus. Tanken var att den här utställningen skulle ersättas med nya föremål på 16 tavlor, men coronaviruset blandar bort våra planer ... Vi får jobba med den nya utställningen i sommar, likadant får vi göra med "vrakutställningen" om vedahaxen *Auma*, vars vrakrester till en del finns vid båtmuseet.

Den planerade stora utställningen *Hav utan gränser* från Rannarahva muuseum i Viimsi (nära Tallinn) måste vi tyvärr inhibera p.g.a. utrym- mesbrist. Utställningen skulle kräva stora golvytor, som vi inte har (vägg- ytor finns). Tanken var att hämta utställningen tidigt under våren, men coronavirusets restriktioner ställde till det, även bokade gruppbesök har annullerats p.g.a. viruset ... Intressant blir att se vad årets besökarantal blir. — **Göran Strömfors**

Fin donation av kvarnföremål

Bilden ovan visar föremål som hör till Långfors kvarn, eller *Åddas kvääne* på Malaxdialekt. Kvarnen donerades av kvarnägarna till Malax museiförening för många år sedan. Före donationen undantogs delägaren **Karl-Gustav Grönros** en del föremål från kvarnen. Efter hans bortgång har nu sonen **Martin Grönros** den 28 maj i år returnerat/ donerat alla föremålen igen till kvarnen och musei- föreningen (bilden ovan visar en del av de done- rade föremålen). Dona- tionen ingår nu som en del av själva kvarndonationen och kompletterar övriga föremål i kvarnen. Stort tack till Martin Grönros!

Långfors kvarn 28.5.2020.

I år utkommer ingen ny bok publicerad av museiföreningen. Boken om möbelsnickeriet i Malax för hundra år sedan är på gång sedan många år tillbaka med materialinsamling. Men ombyrningen av **färdiga artiklar** har just påbörjats – så det är något av en nystart ... I väntan på kommande museipublikationer har vi nöjet att presentera **Ruth Bertlins** mångåriga forskning om sin släkts färgstarka personligheter. Nedan Ruths presentation av sina böcker.

Historiken om *Baga Kaal* av Ruth Bertlin

Projektet År 2007 bestämde jag mig att ta reda på allt som är möjligt om *Bagaris* släktet. Jag visste att Malax museiförening hade fått faster **Ida Malmbergs** "arv" (foton och glasnegativ – 5837 st.) så jag ringde och frågade om där fanns något annat? – Jo, några brev lär ska finnas där ... Där fanns mer än 300 brev och därtill en massa annat intressant. Allt från små daterade lappar till dagböcker. Det var

Framstu och Köpingsgården i Köpings, Yttermalax 1895.

då jag förstod att jag äntligen kan få till en historik om **Baga Kaal**, som jag drömt om sen 1990-talet. Det blev i mesta laget, närmare 1000 sidor som är uppdelade i 4 böcker = Band 1–4. Band 1; "Baga Kaal och tjocka släkten" och Band 2; "Baga Kaals familj" blev klara i oktober 2019 och finns till försäljning på Yttermalax bibliotek. De två andra borde bli klara innan årets slut och handlar om Kalles sex barns liv, samt Malaxlimpans historik. Det går också bra att ringa och beställa böckerna på tel. 050 5964 777 /Ruth.

Band 1 – Baga Kaal och tjocka släkten I detta nummer presenteras den första boken – Band 1. Här finns något om nästan alla Karl och Johannas förfäder och mer avlägsna släktingar. Ytterligare ingår både an- och stamtavlor. Tjocka släkten är uppdelad i fem avsnitt, för att hålla isär de olika släktgrenarna av både Kalles och Johannas släkt.

Baga Kaals familj, år 1915 (från vänster): Övre raden: Arvid, Anna, Alfred, Jenny och Ida. Nedre raden: Selma och William med förstfödda dottern Eva. Johanna och Kalle. Bildarkiv: Ruth Bertlin

Band 2 – Baga Kaals familj Karl Baga Kaal Malmberg hörde under sin levnad till de mer färgstarka personligheterna i Malax. Han gifte sig tidigt med Jurvabördiga **Johanna f. Saari** och byggde ett av bygdens större hus med plats för bageri, apotek och läkarmottagning. Innan huset ännu var helt färdigbyggt reste Kalle till Amerika för att utveckla sitt intresse för bagerisysslan och få loss mera kapital. Hustrun Johanna fick under bortavaran ensam fostra familjens sex barn och sköta bageriet. I samband med storskiftet såldes huset till dåvarande apotekare **Hjalmar Gahmberg** medan familjen Malmberg flyttade ut till Åminne där ett nytt hem byggdes upp. Karl Malmbergs familj var medlemmar i baptistförsamlingen där Karl under många år fungerade som diakon och organist. Det var under senare delen av denna tid som den numera kända Malaxlimpan efter ett recept av dottern **Anna** kom till. Kalle var en mångsysslare med en stor portion självförtroende. Utöver bageriprodukter sysslade han med fiske, smugglade bl.a. kaffe från Sverige, skaffade en motordriven kvarn, köpte Wickströms motor nr 1, motorcykel och var fiskargillets förste och långvarige ordförande. Hans temperament var välkänt och ett exempel på det är när diskvattnet hunnit kallna och kon vägrade dricka det. Sinnet rann över för *Baga Kaal* som genast kallade på slaktaren.

PRISER på Band 1 och 2

Band 1 - limmad 30 e, spiral 35 e
Band 2 - limmad 25 e, spiral 30 e
Köper man båda fås en rabatt på 10 e.
Kan beställas från: bertlinas@msn.com
eller telefon 050 5964777

Band 1:

- A4-format
- 247 sidor
- Rikt illustrerad i färg

Band 2:

- A4-format
- 162 sidor
- Rikt illustrerad i färg

Förmånliga böcker!

Adam käserar 1 €
Ahlholm 4 €
Album 8 €
Amerikal!
– Emigration 1900 10 €
Bilder från det förflutna 5 €
Blås- och stråkmusik i Malax 10 €
Bondens år 3 €
Båtbyggarna Marander 5 €
Bössmeder och säljgare i svenska Österbotten 5 €
En livsvägs krokar 3 €
Ett båtbygge – Svalustjärten 5 €
Fäbodliv i Malax 12 €
Glimtar ur en bygdemans liv 8 €
Hammarbandet 5 €
Hammaren och stället 3 €
Historisk beskrivning öfver Malax 3 €
Husbönder och bomärken 10 €
I fålan 3 €
Industrihistorisk dokumentation av linspinning 2 €

På lodbössans tid 10 €
På vår äng står en gammal lada 4 €
Sagg-Matt 1 €
Sjukdom och död i Malax 1800–1899 15 €
Skolminnen 5 €
Som det grymmaste krig 3 €
Storsjön 3 €
Säljakt i Bottniska viken 5 €
Till sjöss! 10 €
Yrkesfiske i Svenska Österbotten 3 €
Ytabyiji i Malax runt 1950 30 €
Öjna 8 €

Daniel Kiöping

Del A Beata 30 €
Del D Elisabet 50 €
Del E Maria 40 €

Malaxspelet 5 €
Smidesfigurer (affisch) 3 €
Aanacko 2019 3 €
Annacko, tidig. årgångar 0,50 €
Vykort 0,50 €

Malax kommun

Malaxbygdens stupade 30 €
Malax historia, del II 40 €
Miljonären som körde röd moped... 20 €

Övriga

Fiskelågen i Kvarken skärgård 15 €
Från Wargö till Bergö 25 €
Vestervik 20 €
Fyrar och båkar 5 €
Åminneboken 10 €

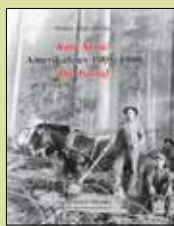
Kontakta:

Gunnel Smulter 050 5276595,
gunnel.smulter@pp.malax.fi

Billiga loppisböcker finns vid våra museer under sommarens öppethållningstider.

Kust- och älvsfiske 5 €
Kära Stina! – Amerikabrev ... 15 €
Lappfjärdsestocken 1 €
Lät solä skin, lät sånna blås 8 €
Malax 1914 2 €
Malaxbygden (med 2 kartor) 20 €

Malax skolväsende 100 år 2 €
Minnen från Malax 3 €
Några österbottniska vattennamn 4 €
Offerstenar i Malax 2 €

MALAX MUSEIFÖRENING rf

Ta kontakt!

Närmare uppgifter om föreningens verksamhet ger styrelsen 2020:

Solveig Söderback (**ordf.**) 0504023700, Vidar Björknäs 040 7227838, Nina Sten (**vice ordf.**) 050 3003234, Britt-Helen Flemming (**kassör**) 365 4572, Kent Herrgård 050 0868002, Kerstin Hågen 050 5608573, Gunnel Smulter (**sekr.**) 050 5276595, Göran Strömfors (**båtmus. sekr.**) 050 5769475, Nils Sund 050 3615007, Gunvor Brokvist (adjungerad) 050 4967153, Susanne Lagus (adjungerad) 050 5475146, Leif Skinnar (adjungerad) 040 5335915, Gunnel M Svenss (adjungerad) 050 4961497 – Leif Finnäs 050 5252513 (*Vällinglockan*)

<http://museum.malax.fi/>

Bli medlem i museiföreningen! Kontakta någon i styrelsen om du vill bli medlem (10 euro/år). Värva dig själv samt två andra personer som nya medlemmar – då får du gratis böcker och vykort till ett värde av 20 euro! *Vällinglockan* och även tidningen *Hembygden* fås – gratis! **Välkommen!**

Vällinglockan. Juni 2020. **Redaktion:** Leif Finnäs, Gunnel Smulter och Göran Strömfors (även layout och nutida bilder om ej annat nämns). Bilder: Malax museiförenings bildarkiv om ej annat nämns.